

ענין השטר ותקפו

אתכבד בזה להצטרף ולהימנות עם עושי מצוה לכבוד ידידי הגאון רבי יהושע שליט"א ולזכר אשתו אשת חיל עטרת בעלה מרת יוכבד ע"ה, הן פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, לשון חכמים מרפא, מכוחה נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ, יורה אורח דעה ומשפט, יורה אמונה ויאיר ערכי התורה ויקר תפארתם. חסד ואמת נפגשו, צדק ושלוש נשקו. תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה.

ענף א': הצעת קוצר הסוגיה

נתפרש זה ביד גדולי המפרשים בראיות גמורות אין זה מקום לבארם, וכ"כ ראשונים רבים על החילוק שבין שטר לעדות מפי הכתב (רי"ף יבמות ט. ובבעה"מ ומלחמות וראב"ד שם וכ"כ תוס' בכ"מ, ועי' קצה"ח כח,ו, שמנה בזה דעות הראשונים). וכ"כ הש"ך (כת,יד) וסיים 'ולפי שבטור הובאו דברי הרמב"ם בסתם, גם המחבר והרב והע"ש והסמ"ע ושאר אחרונים נמשכו אחר דברי הרמב"ם, הוצרכתי להאריך ולברר דליתנהו לדברי הרמב"ם בזה'. וכבר האריכו בזה רבותינו האחרונים ליישב דעת הרמב"ם דמחלק בין שטרי קנין לשטרי ראייה, עי' בתומים ובנתה"מ, ובח"ס גיטין ג. ובלח"מ ובחי' הגר"ח ובאבן האזל ובאבי עזרי שהאריכו בזה. - ואין כאן מקום להביא את כל דבריהם ולדון בהם, רק אומר שעיקר הדבר נראה כעין דברי האבהא"ז והנתה"מ בענין אחד וכדברי הלח"מ והתומים בענין אחר, ואעפ"כ

כתיב 'על פי שניים עדים יקום דבר' ודרשו בגיטין (עא.). 'מפיהם ולא מפי כתבם', וכן הוא בספרי (דברים קפח) 'על פי שני עדים ולא ע"פ כתבם'. והנה רבותינו הראשונים כולם עמדו בהא דמהני שטר עם חתימת יד עדים, בגיטין וקידושין הלוואות והודאות מכירות ומתנות, והרי הוה עדות בכתב. וידועים דברי רבינו הרמב"ם (עדות ג,ד) שכתב 'דין תורה שאין מקבלין עדות לא בדיני ממונות ולא בדיני נפשות אלא מפי העדים שנאמר על פי שנים עדים מפיהם ולא מכתב ידן, אבל מדברי סופרים שחותכין דיני ממונות בעדות שבשטר אף על פי שאין העדים קיימים כדי שלא תנעול דלת בפני לוי' וכן סתם השו"ע (כת,יב) והרמב"ן (בהשגות לסהמ"צ שורש ב) האריך להשיגו וכתב 'מה שאמרו מפיהם ולא מפי כתבם אינו בשטר שבעל דבר כותבו כגון גיטין וקידושין והלוואות ומכירות. וכבר

ב' עדים לכתוב על הנייר ככל העולה על רוחם ולחתום בחתימת ידם וליתנו למי שחייבים לו, והרי יש כאן פירצה שאין כמותה, ואין כאן תחילת חקירה ואיך יתכן שע"פ זה נוציא ממון. ואף להרמב"ם שביאר שזה מדרבנן מפני תיקון העולם ג"כ קשה שהרי יש כאן יותר חורבן העולם מתיקונו, וכדי לתקן דבר קל שילוו איש לרעהו, אנו מתקנים פירצה הקוראת לגנב שכל ב' בנ"א יוכלו להוציא ממון מכל מי שליבם חפץ ללא דו"ח.

ג. מפני מה בזמננו לא מצינו שטרי חוב או קנין בצורה זו שרק חתימת העדים מאשרת את ההלוואה או הקנין, אלא לעולם הלווה או המוכר כותבים בכת"י וחותמים, ואין העדים חותמים כלל.

צורת הכתיבה והשטרות בזמננו

ותחילה יש לבאר בזה עיקר ענין השטר והכתיבה כפי שהיה בזמננו. יש להוכיח מכמה מקומות שבזמננו רוב בנ"א לא היו יודעים לכתוב, וכדי לכתוב היו צריכים לילך לסופר שיכתוב להם מה שליבם חפץ, בין בשטר בין באגרות של שאלת שלום, ונביא בזה כמה הוכחות בקצרה. א. שנינו בגיטין סו: 'אפילו אמר לבי"ד הגדול שבירושלים תנו גט לאשתי שילמדו ויכתוב ויתנו', ומבואר שיתכן שבי"ד הגדול שבירושלים אינם יודעים לכתוב, ואף אם נאמר דגוזמא קתני, מ"מ ודאי גבי רוב בנ"א שעשאן שליחים לכתוב גט יתכן שאינם יודעים לכתוב. ב. ובגיטין ט: יט. שדנו גבי 'עדים שאינם יודעים לחתום'. ג. ובחולין ט. 'ת"ח צריך שילמד ג' דברים כתב שחיטה

אין ביהמ"ד בלא חידוש, ואין כתיבה בלא תוספת ביאר והבנה לבעלי אותו סגנון וסברא, על כן אמרתי לאחוזו בשיפולי גלימת רבותינו ולבאר כמה דברים בענין גדר השטר ותוקפו.

כמה שאלות

וקודם שנבוא אל העין, נשאל בזה כמה שאלות שיקרבנו אל המטרה.

א. בהא דכתב הרמב"ם דעדות שבשטר מועלת משום תיקון העולם, צ"ב מה תיקון העולם יש בזה, ולמה לא יכתוב הלווה או המוכר בעצמו, וכך נקיים השטר ע"י עצם כתב ידו ולא נצטרך לעדות מפי הכתב (ואף שגם בזה תיתכן טענת זיוף, מ"מ כשהלווה בפנינו אפשר בקל לברר שזה כתבו, ועכ"פ יועיל בזה קיום, עי' שו"ע סט, ב). וכן קשה על דברי הרמב"ן שכתב 'מפיהם ולא מפי כתבם אינו בשטר שבעל דבר כותבו כגון גיטין וקידושין והלוואות ומכירות', א"כ איך באנו לשטר הנכתב ע"י עדים שאינם בעלי הדבר, ולמה לא יכתוב רק הבעל דבר ותו לא, ולמה מפני שטר שכותב הבע"ד הוצרכה תורה לחדש עדות בשטר שכותבים העדים.

ב. הרמב"ן הביא מגיטין ג. 'בדין הוא דקיום שטרות נמי לא ליבעי, כדר"ל, דאמר ר"ל: עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותן בב"ד, ורבנן הוא דאצרוך', ומבואר שתוקפו של שטר הוא משום האי מילתא דכאילו נחקרה עדותם בב"ד, וכן עמד הגר"ה והאר"י בכך שאין בשטר קנין דין דרישה וחקירה. וכאן השאלה עולה מאליה, מה סברת דין זה, והרי מאחר שהצריכה תורה דרישה וחקירה ובלא זה אנו חוששים שישקרו, א"כ מה מונע מכל

עצמו כותב וחותם¹, מ"מ צריך שיהיו שטרות מכתיבת הסופר וחתימת העדים, שאם לא כן מה יעשו רוב בנ"א שאינם יודעים לכתוב ולא יקנו וימכרו או ילוו או יתנו מתנות, וכי לא יגרשו נשותיהם ולא יקדשו בשטר, ולכך צריך שאף מי שאינו יודע לכתוב יוכל לעשות שטר בו הוא מחייב את עצמו או קונה, וזה ע"י שיכתוב הסופר את השטר ויחתמו העדים שזהו רצונו של המתחייב, וכך נהיה שטר זה כעין כתב ידו של המתחייב, וזה הכוונה שנהיה לזה 'דין שטר' או 'שם שטר' והיינו שנהיה כאן כתב המבטא את רצונו של המתחייב. ואז כאשר שטר זה עובר לידי מי שמתחייב לו, הרי יש כאן קנין וראיה שמה שכתוב בשטר אכן היה. ובוה מבוארים אף דברי הרמב"ן שאין מפי כתבם פסול 'בשטר שבעל דבר כותבו', והרי הסופר כותבו והעדים חותמים בו, אלא כיון שאין הכל יודעים לכתוב, הרי שטר שחתומים בו העדים הרי הוא ככתיבת הבעל דבר עצמו (וזה ביאור דברי הנתה"מ והאבן האזל שאין גדר השטר ל'עדות' אלא לומר שזה הוא דעת המתחייב).

ומילה, ופרש"י 'כתב - לכתוב שידע לחתום שמו אילו ישב בדין או לעדות, ור"ת פירש שיאמן את ידו לכתוב שטרות כגון גיטי נשים, ומדבריהם אתה למד שלא הכל היו בקיאים בכך (וכן יתבאר להלן בתוך הדברים מראיות נוספות). ואמנם עי' מאירי שפירש שצריך לדעת דיני כתיבת השטרות, ולענ"ד מלבד שזה דלא כרוב ראשונים, זה דחוק בפשט הגמרא. ד. וידידי ר' אלחנן סבתו הביא ראייה נוספת מב"מ (כ:): 'סמפון היוצא מתחת ידי מלוה, אף על פי שכתוב בכתב ידו אינו אלא כמשחק, ופסול. לא מבעיא כתוב בכתב יד סופר, דאיכא למימר ספרא אתרמי ליה וכתב, אלא אפי' כתב בכתב ידו, ופי רש"י רש"י 'אפילו כתוב בכתב ידו - שיש לומר: אם לא שנפרע למה ליה למחר ולכתוב לפני פרעון, הואיל ויודע לכתוב, ומבואר שלא כולם ידעו לכתוב, ובסתם אם נמצא מכת"י סופר הרי שלא ידע לכתוב. - ויש להדגיש בכל זה שאף אם נאמר שידעו לכתוב אלא שלא ידעו לכתוב שטרות כהלכתן, עד שאין דרך בנ"א לכתוב שטר בעצמם ונזקקים לסופר שיכתוב להם, עדיין יתורצו השאלות ששאלנו וביאור הסוגיות כדלהלן.

'כמי שנחקרה' מחמת חזקת הסופר

ומכאן נבואה אף לתירוץ השאלה השניה, שאף לאחר שתיקון העולם שיכתבו שטרות ע"י העדים וחתימתם, הרי כל ב' עדים יכולים להמציא ככל העולה על רוחם ולחייב את

תיקון העולם שיחתמו העדים

ובזה תתורץ שאלה ראשונה ש'מפני תיקון העולם' צריכים העדים לחתום על השטר, שאף שעיקר השטר הוא כאשר המתחייב

[1] וכדמצינו במתניתין דגיטין פו. ויבמות ל: 'כתב בכתב ידו ואין עליו עדים' דבדיעבד השטר כשר למ"ד עדי חתימה כרתי, וכמ"ש רש"י בגיטין (ואם) 'דכתב ידו כמאה עדים דמי', והיינו דעדיף מב' עדים, והא דאי"ז אלא דיעבד משום דלקיום הדבר באופן מוחלט תיקנו חכמים שיהיו עדים בדווקא, אבל מצד עיקר גדר השטר כתב ידו עדיף מחתימת ידי עדים. (ודעת הרמב"ם (גירושין א, יד) שכתב דכת"י כשר רק אם ע"א, צ"ע).

השטרות, ועליהם סמכין שלא יכתבו שטר שאינו כדן, בין אם שלא נעשה בגדול, בין אם בהודאה שלא אמר להם כתבו, ורק מחמת שהן יודעים ההלכות אנו מכשירים לכל השטרות. ואם תאמר איך אנו סומכים על הסופרים ועל נאמנותם להוציא ממון, הרי אינם עדים ולא נחקרו ואי"ז אלא יחיד העושה מה שליבו חפץ. לא כי, אלא כמו שמצינו בחולין רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם, וכן לגבי כל מלאכות שמים הצריכות מומחה ככתיבת סת"ם ובדיקה וניקור ומליחה, ואי"ז מדין עד אחד נאמן באיסורין, אלא שכל מי שהוכשר למקצועו ע"י חכם שלימדו המקצוע וההלכות, לא מרע אומנותיה לעשות שלא כדן וכן אף בשטר מאחר שהסופרים הכותבים השטרות מוחזקים שיעשו כדן וכהלכה, לא חיישינן שיכתבו גט לאשה ושובר לאיש ושטר למלוה, ולא חיישינן שיכתבו שטר שלא יעשה בגדול, עד שיעשה ככל הלכותיו וחוקותיו ומשפטיו. ואין לחוש שמא יהא חכם להרע היודע לכתוב, ולא יוכשר להיות סופר ויכתוב כתבי און ועמל במחשכים, שהרי היו מכירים כתב ידי הסופרים ששטריהם וספריהם מפוזרים בכל מקום, ואם יראו שטרות של מי שאינו מוסמך יפסלו שטרותיו, וכן אם יהא מוסמך שמתחזק החשד עליו שכותב שטרות שלא כדן וכהלכה וק"ו אם כותב במרמה ורשע, מעבירים אותו ממשרתו ומכריזים עליו שאינו סופר מוסמך וכשר, וכל הכותב אצלו כמניה מעותיו על קרן הצבי (אא"כ באו העדים עצמם וחקרום ודרשום היטב והנה אמת נכון הדבר, עי' ב"י כח, כא) מש"כ בשם תשובת הרי"ף (רא). וכל זה מלבד מה שעצם ההזדקקות לסופר שיכתוב ולעדים שיחתמו אינו דבר של מה

המתחייב ללא כל דרישה וחקירה ונקבל דבריהם ללא עוררים. אמנם אף זה יובן מתוך המציאות שהייתה בזמנם, שכיון שאין הכל יודעים לכתוב, וכשצריכים לכתוב הולכים לסופר והוא כותב, על כן אין לנו לחוש לשטר שלא נכתב אצל הסופר, וכדשינו בב"ב (קסז:): 'כותבין גט לאיש אף על פי שאין אשתו עמו, והשובר לאשה אף על פי שאין בעלה עמה... כותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו... כותבין שטר למוכר אף על פי שאין לוקח עמו... אין כותבין שטרי אירוסין ונשואין... אריסות וקבלנות... ושטרי בירורין וכל מעשה ב"ד אלא מדעת שניהם, והנה אם היו הדינים היפך הכתוב במשנה לא היה שום ראייה מהשטר שהרי אם כותבים גט לאשה או שובר לאיש או שטר למלוה וללוקח הרי היה ביד כל אחד ראיות לעשוק ולגזול לאסור אשה ולהתירה שלא כדן. ולכאורה עדיין אין מובן מה מועיל שאין כותבים שטר לאלו שדינם שאין כותבים להם, הרי יכולים לכתוב בעצמם או שחבריהם יכתבו להם, אלא שהמציאות הייתה שלא חיישינן כלל לשטר שנכתב שלא ע"י סופר. וכן איתא להדיא בסנהדרין (כט:): 'היא אודיתא דלא הוה כתוב בה אמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה. אביי ורבא דאמרי תרויהו: היינו דריש לקיש, דאמר ריש לקיש: חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן נעשה גדול. מתקיף לה רב פפי, ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע: מי איכא מידי דאנן לא ידעינן וספרי דבי דינא ידעי? שאילינהו לספרי דאביי וידעי, לספרי דרבא וידעי, הרי מבואר דמה שאנו סומכים על השטר שנעשה בכשרות הוא מחמת שהסופרים יודעים הלכות כתיבת השטרות והם מפקחים על סדר וכתיבת

ודאי 'כמי שנחקרה עדותם בבי"ד' הוא גם שנעשה השטר בכל ענייניו בגדולים, ושאמר המודה והמתחייב 'כתובו', ועל זה אמרו מפורש בגמרא שהוא משום שאנו סומכים על הסופרים שיודעים ההלכה ומדקדקים בה. ונמצא שכל תוקף השטר אינו אלא מחמת הסופר המקבל את הבע"ד ואת העדים.

כתיבת שטרות בזמננו

ומזה נבין אף את תירוץ השאלה השלישית מפני מה בזמננו אין עושים שטרות כאלה שהסופר כותב והעדים חותמים. שהרי בזמננו הכל יודעים לכתוב, וממילא אי"צ כלל לעדים כדי לבטא את דעת המתחייב, אלא אם רוצה להתחייב הרי הוא כותב בעצמו וחותם כנהוג, ונמצאים העדים מיותרים. ולא עוד אלא שנראה פשוט להלכה שבזמננו אף אם העדים יכתבו שטר ויחתמו עליו אין בזה כלל דין 'כמי שנחקרה עדותן בבי"ד', שהרי אין צריך לזה אומנות של סופר, ואין סופרים מומחים המפקחים על השטרות שיעשו כהלכתם, ולכן כל זמן שלא שמענו מפי העדים ודרשנום וחקרנום כנצרך (עי' להלן בדין דו"ח בדיני ממונות), אין לשטר כל תוקף אם המתחייב שבשטר מערער עליו וטוען שמעולם לא נתחייב בזה והם כתבוהו מעצמם. וכפי שביארנו והוכחנו גדר 'כמי שנחקרה'.

בכך הנעשה בחדרי חדרים, אלא בד"כ הוא נעשה אצל הסופר ברוב ענין, עד שמתפרסם הדבר אצל הכל, וכמו שביארו בב"ב (קעה:): הא דמלוה בשטר גובה מנכסים משועבדים משום שיש לה קול, וזה יותר מערים קשיים על הרוצה לזייף שטרות ולחתום עליהם. נמצא שיש ביד מוסדות הבי"ד והסופרים המוסמכים למנוע פרצות שלא יהיו שטרות שלא כדת של תורה². (ואם אחר כל זה יבואו רמאים העושים במחשך מעשיהם ויערימו על בי"ד, אנו נקיים וכדכתיב 'הנסתרות לה' א-להינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת', וככל צורת בירור שלעולם יכולים להיות מערימים ועדי חמס המעוותים הדין, ותיקון העולם שלא להתייחס אליהם ולבטל מחמתם כל דיני הבירור, ואם לא חשו הבי"ד בדין מרומה הקולר תלוי בעדים, וזוהי דרך יישובו של עולם).

וזהו גם כן תוקף השטר שנעשה כמי שנחקרה עדותן בבי"ד, שכיוון שאין אנו חוששים לשטר שלא נכתב ע"י הסופר המוסמך, ממילא חזקה שלא נכתב השטר אלא מדעת המתחייב וללא זה לא היה הסופר כותב השטר, ואמנם עדיין לעולם יש מה להוסיף בדרישה וחקירה, אבל זה מפני תיקון העולם לסמוך על השטר בפנ"ע (ונבאר בזה להלן אי"ה). וראיה לדבר שאף 'עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבי"ד אינו אלא מחמת שאנו סומכים על הסופר שישגיח שנעשה השטר כדת, שהרי

[2] וכעין שמצוי היום לגבי הרבה מסמכים הדורשים חתימה אצל עו"ד, והוא כעין הסופר שהיה בזמנם. וזה מחמת הסברות הנ"ל.

ענף ב': נאמנות השטר 'כמי שנחקרה'

הבנת הנידון אם שטרות מה"ת

והנה קודם שניכנס לגוף מחלוקת רבותינו רמב"ם ורמב"ן אם שטרות מה"ת או מדרבנן, יש לנו להגדיר את מהות הנידון. את המשמעות של 'שטרות מה"ת'. - זה ודאי שאין השטר מצוה מן התורה, וגם לא הגדירה אותו התורה כדרך קנין או ראייה. אלא הנידון הוא אם יש לשטר תוקף מן התורה או מדרבנן, וכשם שמצינו סברות שלא מצינו אותם בתורה ויש להם כח דאורייתא כגון חזקה ומיגו, וכן המוציא מחבירו עליו הראיה שאמרו על זה 'למה לי קרא סברא הוא', ובאמת אף הכתוב בירמיהו 'כתוב בספר וחתום והעד עדים' הרי לא נאמר זה כחידוש דין, אלא כדבר פשוט שכך מוכרים קרקעות ומעידים עליהם ומוכיחים אותם, ואם זה מנהג כה קדום עד שהוא מוזכר אצל ירמיהו כדבר פשוט שאין בו חידוש, על כרחך שתוקפו מן התורה ולכך הביאו מזה ראייה בגיטין לו. דחתימת עדים בשטר מדאורייתא, והיינו שירמיהו וממילא התורה נותנים תוקף למנהג קיים של קניינים וראיות. וזה די לנו כדי לאשר ולקיים ראייה זו ומנהג קנין זה. ואף ללא הכתוב היה יכול זה להיות ראייה או קנין, ומי גרע מסיטומתא דקונים בכל דבר כמנהג העולם, ומאחר שאנו יודעים שזה מנהג העולם, ודאי יש לו תוקף, אלא שיתכן שיש לזה תוקף דרבנן. ובוה דנו רבותינו הראשונים ז"ל. והאחרונים הנ"ל הרבו דברים בגדר קנין השטר, והרבה השתמשו בזה ב'גזירת הכתוב' שיש

לזה דין שטר ודין קבלת עדים ודין דרישה וחקירה, עד שאף על מה שאמר ה' לירמיהו כתב באבהא"ז שא"א לומר שזה מטעם שכתב הרמב"ם שלא תנעול דלת בפני לוין 'דא"כ למה כתב שלא תנעול דלת בפני לוין כיון דעיקר קרא בשטר מכר כתוב, ובכלל אינו צריך לומר טעמים על קרא מדברי קבלה', ולכאורה זה תמוה שהרי המקרא אינו אלא מלמד אותנו על נוהג קבוע שהיה בזה ולא על הלכה שהתחדשה רק מחמת מקרא זה. ובר מן דין אף בדברי שהם גזירת הכתוב ביארו חכמים טעמים ודנו בזה להלכה, וכדאמר רבה 'מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע? חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, והאי בכלה בעי דלכפריה, והאי דלא כפר ליה - משום דאין אדם מעיז פניו הוא', ובכתובות (יח:) נחלקו בזה ראב"י וחכמים ע"פ טעמי תורה שביארה הגמרא. ועל כן ודאי אף אם דין שטר הוא מה"ת או מדברי קבלה ודאי אנו צריכים להבין טעמו כדי לדון בגדריו. וק"ו כאשר עיקרו אינו פסוק בתורה או בנביאים המצוה על זה, אלא שאנו למדים אגב נבואת ירמיהו שכך היה דרך קנין השדות. וממוצא דבר אתה למד שהדרך לדון בהבנת ענין השטר הוא אם נבין את עניינו, לשם מה נוצר ולשם מה נצרך אף קודם שציוה ה' לירמיהו לקנות השדה מחנמאל, ואף קודם מתן תורה. וכשם שלמדנו קנין כסף מ'נתתי כסף השדה קח ממני' ואף שזה בצורת סיפור דברים איך קנה אברהם מעפרון השדה קודם מתן תורה, והיה זה ככל משפטי הקניינים הנהוגים מקדמת דנא בארץ כנען, ואין אנו רואים קנין

את הדברים, כאשר יבוא השטר לידינו ויכחיש המתחייב את תוכנו, יקראו הדיינים אשר בשער לעדים וישאלום אם אכן חתמו על שטר זה ואם נכונים דבריו, ויחקרום עד שיתברר להם שכן הוא, וכך יחייבו את המתחייב בשטר זה ויזכו את המזדכה. וזה עצמו גורם שהעדים מדייקים בדבריהם וק"ו שאינם כותבים דברי שוא ושקר, היות ויודעים שבכל רגע יכולים הדיינים לקרוא להם ולחקור ולדרוש אם כתבו אמת או שקר, ועל כן יש בשטר הוכחה חזקה שהדברים הכתובים בו אכן היו, ואף שזו חזקה שלא תמיד ניתנת להפרכה ולהוכחה, שמא לא ימצאו העדים ולא יוכלו לחקור עדותם, או שמא ישכחו העדים עדותם, מ"מ בשנים הקרובות שלאחר הקנין ודאי יזכרו וככל הנראה אף ימצאו בקרבת הדיינים, ועל כן יש בזה ראייה מסויימת.

ג. מאחר שיש בשטר ראייה על תוכן הדברים שבו, הרי השטר עצמו נעשה אף לקנין ולדבר המחיל את תוכנו, שהרי כאשר אוחו האדם שטר שקנה קרקע זו, הרי זו עצמו אחיזתו בקרקע, אחיזה טובה ועדיפה מחזקה של מגורים ושימוש בקרקע, וכמו שאמרו בקידושין (כו). 'שטר אפסריה דארעא', ועצם אחיזתו בשטר יש בה גמירות דעת והוראת בעלות על הקרקע, וכן בכל הדברים הנקנים בשטר. ואף שלעולם יכולים לערער על השטר, ושמא יפסלוהו בחקירת העדים, מ"מ ראייה כל דהוא ודאי יש כאן, ובזה די כדי לעשות קנין, וכשם שחזקה זו ראייה והוראת בעלות שהשדה שלו, אף שיתכן שיהיה ערעור שיוציא אותו מהשדה למרות שהחזיק בה כדין.

ד. ולאחר שהשטר מהוה ראייה וקנין לכל ההסכמים הנעשים בין בנ"א, אלא שזו

כסף כגזירת הכתוב ללא טעם, אלא הכל מבינים טעמו ועניינו. - ואשר על כן יש לנו לנסות לרדת לשורש הדברים איך נוצר השטר בעולם כהסכם וראיות בין בנ"א ואף כקנין, ואף כהוכחת דברים זמן רב אחר כתיבת השטר כאשר כותביו ועדייו אינם עוד בעולם, נתבונן בזה איך הייתה צורת הדברים קודם שבאה תורה וקודם ירמיהו. ואח"כ נבוא לדון בגדריו, ובהבנת דברי רבותינו הראשונים כמלאכים.

הסיבות שהביאו ליצירת השטר

הן ודאי כאשר הוצרכו בנ"א לעשות הסכמי התחייבות בין איש לרעהו, הסכמים בהם יש מתחייב ומזדכה, או הסכמים בהם שני הצדדים מתחייבים ומזדכים, צריכים שימור של התנאים ביניהם כדי לדון בין דין לדין שביניהן. ויש כמה שלבים של שימור ההסכמים עד שאנו באים ל'דין שטר'.

א. מתחילה צורת שימור ההסכם הוא כאשר נעשה הדבר בפני אחרים, וכך הדבר מתפרסם ומתקיים מעבר לשניים המסכימים ביניהם, וכך אין אחד מהם יכול לחזור בו כיון שכבר הכל יודעים שקיימו וקיבלו על עצמם ככל משפטי ההסכמים שביניהם, וזה השלב הראשון שיש עדים על הדבר.

ב. אלא שאחר כן מאליו מתעורר הצורך לשמר עדות זו שלא תישכח מפיהם ומפי זרעם וכל סובביהם, על כן כותבים את הדברים לזיכרון ולראיה וחותמים עליהם העדים, וכך ישמר הדבר ויתפרסם אף אצל אלו שלא היו בזמן חתימת השטר. ובאופן פשוט עצם זה שדברי העדים שמורים בידינו עוזר לנו לברר ולהוכיח

שטר מן התורה או מדרבנן, הנה מחמת קושיית הרמב"ן על הרמב"ם שהרי ודאי שטר גיטין וקידושין ושטר שחרור עבדים הוא מה"ת, שהרי סוקלים על פיהם, הסכימו האחרונים שודאי מודה הרמב"ם בכל שטרי קנין שהם מה"ת ולא כתב שהוא מדרבנן אלא על שטרי ראייה. אלא שעדיין קשה על זה שהרי מאחר שאין כאן כל ראייה לשטר איך הוא מועיל לקנין הרי הקנין אינו אלא מחמת הראיה, ועל זה ענו כל אחד בסגנונו שמאחר שהוא שטר קנין הוא גם שטר ראייה, או שעל זה יש גזירת הכתוב שהשטר כמי שנחקרה עדותם בבי"ד, ומכלל הדין שמועיל לקנין הוא גם שמועיל לראיה. וכל אלו אינם דברים מובנים שהרי סו"ס אם אין כאן ראייה אין כאן קנין. ועוד שמתוך דברי הרמב"ם (ג,ח) מתבאר שהשווה דין שטרי ראייה לשטרי קניינים, שהרי באותם הלכות עסק גם בדיני עדות שטר מכר, ועל כולם סובר שראייתם אינה אלא מדרבנן. וא"כ עדיין יש לנו להבין איך מהני שטרי קנין אליבא דהרמב"ם. והנראה ברור בזה, שגם הרמב"ם סובר שמועיל השטר כראיה וכקנין, וכפי שנתבאר בהשתלשלות השטר בשלבים ב-ג, ולא נחלק עם הרמב"ן אלא על שלב ד' של נאמנות השטר אף כשאין לנו אפשרות לחקור את העדים, שזה נותן לשטר תוקף של עדות ממש, ולא עוד אלא עדות שנחקרה בבי"ד, שלדעת הרמב"ם שלב זה מדרבנן ולדעת הרמב"ן אף שלב זה מן התורה.

והיינו דסברת הרמב"ן שכל מה שכבר היה בימים קדמונים וכך הוחזקו לכתוב השטרות הרי הוא בכלל המנהג שאליו ירמיהו מתייחס ואומר 'וכתוב בספר וחתון והעד עדים', שעליו אמרו בגמרא 'דאורייתא היא' (והרי ירמיהו

ראיה שיש לה ריעותא כיון שיכולים העדים החתומים בו למות או לירד למדה"י או לשכוח, או אף לקבל שוחד מהמתחייב שיאמר שלא חתמו עליו, וזה גורם שלא לגמרי סומכים על השטרות, היות ואינם אלא ראייה לזמן מוגבל, על כן למען תיקון העולם והשוק כדי שלא ייווצר מצב שאין עושים הסכמים אלא לעתים רחוקות ולדברים מוכרחים בלבד, הוצרכו הדיינים לקבל על עצמם ועל כל העולם להתייחס לשטר כראיה גמורה אף כאשר אינו מצליחים להביא את העדים ולשמוע מפיהם את העדות ולראות אם אמת בפיהם. ולכך יש להתייחס לשטר כדבר גמור וחתום שהוא ראייה אף כאשר אין חוקרים ודורשים את עדיו כאשר אין לנו אפשרות לדבר עימם, וכך אמנם אנו מעצימים ראייה הקיימת בבין בנ"א לראיה מוחלטת אף שאינה כזאת, מחמת צורך תיקון העולם שבוהו. וזה ענין 'עדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותם בבי"ד', שהוא השתלשלות מהמנהג והראיה המובנים והמקובלים. וכן משמע מלשון הירושלמי כתובות (ב,ג) 'כיון שהוחזקו העדים להיות חתומין בשטר כמי שנחקרה עדותן בבית דין', ומבואר שהוא שלב שני לאחר שהוחזקו והורגלו שיהיו העדים חותמים בשטר.

וודאי שכל השתלשלות זאת של השטר, בין אם היה זה בפועל שלב אחר שלב, בין אם מתחילה נותר יחד עם כל השלבים הבאים, ואינם אלא שלבים רעיוניים של הדיינים וקובעי המנהגים.

ביאור מחלוקת רמב"ם ורמב"ן

ועתה נבואה למחלוקת רמב"ם ורמב"ן, אם

דכתיב: וכתוב בספר וחתום' ותיצו א. דהיינו לר"א דאמר עדי מסירה כרתי. ב. התקינו שיהא עדים מפרשין שמותיהן בגיטין. ועכ"פ מבואר מהשאלה שהבינו שחתימת העדים בשטרות היא מה"ת. - ונראה שאת זה יש ליישב בפשיטות, שעיקר מה ששאלו על ר"ג הוא שמפשט המשנה משמע שעד אז לא היה נהוג לחתום בשטרות, והנה כבר מצינו בירמיהו שהיו חותמים על השטרות, ואיך אמרו שר"ג התקין חתימת העדים. ועל זה תירצו שבאמת בא ר"ג והוסיף על המנהג הקדום בזה. ומה שקראו לזה 'דאורייתא היא' אין הכוונה שמועיל מדאורייתא בתורת עדות, אלא שעצם ענין חתימת שטרות מה"ת, אלא שמה"ת באמת אי"ז מועיל אלא בתורת קנין וכראיה כל דהוא, ומדברי ספרים האלימו נאמנות זו שיהא לה תורת עדות חקורה. ואין ענין הסוגיה שם לדון על תוקפו של שטר אם הוא מה"ת או מד"ס, אלא לדון מה למעשה חידש רבן גמליאל (ובתומים תירץ קצת כע"ז שהיה שלב ראשון של תקנה שהיה קודם לזמן ירמיהו, וזה עדיין לא מחשיב עדות השטר כחקורה, ואח"כ היה שלב שני של ר"ג, ולגבי השלב הראשון דרבנן קדום כזה שבא בדברי קבלה מיקרי 'דאורייתא').

קיום שטרות בעת הרמב"ם

בגיטין ג. איתא 'בדין הוא דבקיום שטרות נמי

החתים עדים' למען יעמדו רבים', ומלכתחילה ידע שעדות זו שבשטר לו תשמש אלא את זרעו לאחר שבעים שנה של גלות בבל, וככל הנראה העדים החתומים אז על השטר גם אם לא מתו בדבר בחרב ברעב ובשבי, לא האריכו ימים לזמן שהיה נצרך קיום השטר, ואעפ"כ אמרו בגמרא ששטר זה דאורייתא (הוא). וסברת הרמב"ם שאין שטר מן התורה אלא השלבים הראשונים שהם מובנים לגמרי מסברא, ולא הוצרכנו בהם לוותר על עוצמת הראיה לשם תיקון העולם שלא תנעול דלת בפני לווין ומוכרים ושותפים וגיטין וקידושין, ורק מה שברור מצד עצמו כראיה הוא חשוב כראיה מה"ת. אבל מה שאנו סומכים על עדים שבשטר בתורת עדים שנחקרו בבי"ד, זה אינו חשוב אלא לראיה מדרבנן. אבל בין לרמב"ן בין לרמב"ם סברת הדבר שווה, ולא נחלקו אלא על שלב האחרון של תוקף השטר אם הוא מה"ת או מדרבנן³. (ורמב"ן סבר שא"א לחלק בין השלבים, ולכך האריך להקשות על הרמב"ם).

יישוב קושיות הרמב"ן

אלא שעדיין יש לנו ליישב קושיות רמב"ן על הרמב"ם שמהגמרות נראה שאף תוקף זה של השטר 'כמי שנחקרה עדותו בבי"ד' הוא מה"ת. שנינו בגיטין (לד): 'התקין ר"ג... העדים חומים על הגט מפני תיקון העולם', ושאלו על זה בגמ' (לו). 'מפני תיקון העולם? דאורייתא הוא,

[3] וכפי שנראה מכלל דבריו בהשגה על שורש ב', נראה שעיקר המחלוקת ביניהם אינה על גדר השטר אלא על גדר דאורייתא ודרבנן, דלרמב"ן אף צורת קיום של דין התורה הנדרש מן הכתובים דינו כדין תורה, ולרמב"ם הרי הוא כ'דברי סופרים' ואף שכל הנראה נהג דין סופרים זה כבר בימי משה רבינו ולפניו, מ"מ אינו חלק מעיקר דין התורה שהוא רק שורש הדבר ולא צורת הקיום שלו שהיא מוגדרת כדרבנן. עי"ש.

חותמים, ובא מעשה לפני חכמים והתירו. לפי דרכך אתה למד שהאשה כותבת את גיטה והאיש כותב את שוברו, שאין קיום הגט אלא בחותמיו'. וכן שנינו לסיפא דמתניתין בגיטין (כב:). ושם המשמעות 'קיום הגט' כ'קיום השטר' שהרי שנו דין זה אף לגבי הלוואות ושוברים ולא רק גבי גט'. וכאן המשמעות של 'קיום השטר' הוא במובן שכתב הרמב"ם דהיינו תוקפו של שטר. - ועדיין יש לנו להבין איך מתיישבים שאר לשונות 'קיום שטרות' עם דברי הרמב"ם, וביותר מה שמשמע מזה שהשטר עצמו מה"ת.

ונראה שלשון 'קיום שטרות' היינו הקיום והתוקף של השטר להיות כראיה גמורה אף כשאין עדי לפנינו, וזה מקיים את השטר ונותן לו תוקף של עדות, וללא זה אין כאן אלא ראייה שאינה מקויימת, אין זה אלא פתח לעדות שצריכה להיחקר ולהידרש, וחכמים הם אלו שקיימו את השטר שיהיה לו תוקף של ראייה גמורה כעדות שנחקרה בבי"ד. וכיון שזו תקנה דרבנן, יש כח ביד חז"ל להגדיר את הקיום שהם מצריכים לזה, ויכולים להסתפק בעדות של גדולים המעידים בגודלם מה שראו בקוטנם, כיון שמסברא יש בזה ראייה ואף שבגדרי עדות אין זה עדות. וכן גבי הסוגיה בגיטין ג. שכיון שלעצם עדות הגירושין מועילה העדות מה"ת, ורק חז"ל תיקנו שזה יועיל אף כראיה גמורה הדרושה וחקורה, לגדר זה של חכמים הסתפקו בעד אחד האומר בפני נכתב ובפני נחתם.

לא ליבעי, כדר"ל, דאמר ר"ל: עדים החתומים על השטר - נעשו כמי שנחקרה עדותן בב"ד, ורבנן הוא דאצרוך, והכא משום עיגונא אקילו בה רבנן, וכע"ז בכתובות כח. שנינו 'ואלו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן, נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי', וביארו בגמ' 'כיון דקיום שטרות מדרבנן, הימנוהו רבנן בדרבנן, ומגמרות אלו נראה דמן התורה שטר קיים ונאמן אף ללא קיום והרי הוא כמי שנחקרה עדותם בבי"ד.

ובאמת בלשון הרמב"ם נראה שהבין את 'קיום שטרות דרבנן' במשמעות הפוכה ממש שכתב (עדות ו,א) 'כבר ביארנו שקיום שטרות מדבריהם כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין', וכוונתו ב'כבר ביארנו' למה שכתב לעיל (ג,ד) שעדות ממון בשטר מדרבנן, וכתב ע"ז הרמב"ן 'ומה שאמרו קיום שטרות דרבנן כוונתם בו הפך מדברי הרב, לומר דמן התורה בלא קיום דנין בהן' והביא לזה ראייה מהגמרות הללו בגיטין וכתובות. ובאמת צ"ב בדעת הרמב"ם על עיקר פירושו ל'קיום שטרות' שהוא נראה ממש היפך המכוון, שהרי לעולם בש"ס המשמעות של 'קיום שטר' הוא לקיים שזו חתימת העדים, ולא עצם קיומו ותוקפו של שטר, וכמו שהקשה רמב"ן.

ומצאתי לשון 'קיום' כדברי הרמב"ם, בהא דשנינו בעדויות (ב,ג) 'אף הוא העיד על כפר קטן שהיה בצד ירושלים, והיה בו וקן אחד והיה מלוה לכל בני הכפר וכותב בכתב ידו ואחרים

[4] ומצאתי שבמדרש לקח טוב בפסיקתא זוטרתיא (תולדות כו,לו) איתא 'א"ר יצחק אין קיום השטר אלא בחותמיו', ואף שאי"ז מדרש מזמן חז"ל מ"מ הוא קדמון לראשונם ומלקט ומביא מדברי חז"ל. ואף שודאי נוסח המשנה 'קיום הגט', מ"מ כנראה הייתה שגירת לשון של 'אין קיום השטר אלא בחותמיו'.

דו"ח בדיני ממונות

מאותה הלכה. - ושוב הראוני בספר יד פשוטה על הרמב"ם שהביא מאוצר הגאונים (כתובות יח: בחלק התשובות קפג עמ' 62) תשובת רב שרירא ורב האי, לאחר שביארו הא דעדות החתומה על השטר כמי שנחקרה עדותם בבי"ד, כתבו 'כולי האי תקנת חכמים היא שלא תנעול דלת בפני לוויין, דאי אתית למידק בתר שהדי ולא דיינת בדטרא עד דמבדקי מימנעין אינשי מלאוזפיא חד לחבריה וכי היכי דאמרינן מה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה, שלא תנעול דלת בפני לוויין'. הרי להדיא דמקור הגאונים הסוברים שזה משום שלא תנעול דלת בפני לוויין היה מראיתם מסוגיית דו"ח בדיני ממונות.

וידוע מה שהקשה הנמו"י שהרי מה שהוכחו בגמ' דדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה מהא דשט"ח המאוחרים כשרים, שהרי אף גט ללא זמן כשר ושם אינו דיני ממונות ולא שייך שיקלו חכמים מדין תורה, ותרין שהוא משום אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה. והגרסה ה' הוכיח היטב מהא דגבי שטר שיחרור עבד נמי מהני שטר ללא זמן ושם לא מועיל אפקעינהו דא"כ בשיחרורו הוא נשאר גוי כמו קודם שנהיה עבד, ועל כן ביאר דשטרי קנין אי"צ קבלת עדות וזהו הדין תורה ד'נעשה כמי שנחקרה עדותן בבי"ד', וזה אינו מדין שטרי חוב שהוא שטר ראיה ורק משום דדיני ממונות אי"צ דרישה וחקירה ה"ז שטר כשר. אלא דצ"ע על דבריו דהרי מאחר שמדרבנן אמרינן אף גבי שטרי חוב ד'כמי שנחקרה עדותן בבי"ד' וכשם שאומרים גבי גיטין וקידושין, א"כ איך הביאו

סוגיית דרישה וחקירה בדיני ממונות - מקור דעת הרמב"ם

אלא שעדיין יש לנו ליישב את קושיות הרמב"ן איך מועיל השטר כראיה מה"ת גם לגבי ענייני כריתות של גיטין וקידושין.

והנה בסנהדרין לב. איתא דלדינא דיני ממונות לא בעו דרישה וחקירה, והוכיחו כן מהא דשטרי חוב מאוחרים כשרים, ואף שאין היום הכתוב בהם נכון, וחסר חקירת ודרישת 'באיזה יום'. ומבואר שם בגמרא דדבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, וכדי שלא תנעול דלת בפני לוויין אי"צ דרישה וחקירה. וא"כ מפני מה צריך לדין 'עדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותם בבי"ד', והרי אי"צ כלל חקירה בבי"ד. - ונראה שבאמת הרמב"ם סובר שזה גופא הדין ד'כמי שנחקרה עדותם בבי"ד', דכיון דקי"ל דדיני ממונות אי"צ דרישה וחקירה היינו נמי טעמא דשטר נעשה כמי שנחקרה עדותו בבי"ד שהרי כיון שאי"צ בזה דרישה וחקירה, יש לנו לקבל אף עדות שבשטר, ולכך תוקף השטר מדרבנן מאותו דין שאי"צ דרישה וחקירה. וזהו טעמיה דר"ל.

וכן מוכח ברמב"ם שאת הלשון 'כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין' שאמרו בגמרא על זה שאי"צ דו"ח בדיני ממונות, כתב גבי הא דמהני שטר בדיני ממונות. ולא עוד אלא שכתב דין זה בסמוך למה שהביא דין הגמ' שאי"צ דו"ח בד"מ כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין, וודאי מראים הדברים שסובר ששניהם נלמדו

אלא שבאמת עדיין עיקר הדבר צ"ב מסברא, איך מועילה עדות ללא דרישה וחקירה לאיסורי תורה, כש'דבר תורה אתד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה'. - וקודם שנבאר דבר זה, יש להקדים בעיקר הסוגיה דדיני ממונות לא בעינן דו"ח.

איזה דיני ממונות אי"צ דרישה וחקירה

שנינו (לב). 'אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם', ובגמרא הקשו משט"ח המאורחים כשרים הרי דלא בעינן בהו דו"ח, ואמרו בזה ג' תירוצים. א. 'אמר רבי חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה, שנאמר משפט אחד יהיה לכם, ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוי', ולפי תירוץ זה איה"א מדרבנן לא בעינן דו"ח בדיני ממונות. ולכא' תירוץ זה בפנ"ע תמוה דהרי במתניתין דינא קתני דדיני ממונות בעינן דו"ח, ולא אמרו שאי"ז אלא דבר תורה ולא אישתמיט לשום תנא במשנה או בברייתא לומר שמדרבנן אי"צ, ולעולם כשמצינו במשנה הלכה הרי זה למעשה ולא שרק מדאורייתא הדין כן אבל מדרבנן אינו כן (ואיפכא מצינו כגון שבמשנה שנינו איסור וביארו בגמ' דמה"ת מותר ואין האיסור אלא מדרבנן). ולכא' אם הייתה תקנה זו במשנה, הייתה המשנה שונה תקנה זו, ולא משאירה אותנו על דין שאינו נכון להלכה. ועוד וכי מפני שלא תנעול דלת בפני לוי עקרו את כל דין התורה של דו"ח בדיני ממונות, ולמה

בגמ' ראייה משטרי חוב המאוחרים לכל דיני ממונות דאי"צ דרישה וחקירה, והרי שונה דין שטר שיש בו 'כמי שנחקרה' מכל שאר עדויות שצריכים דו"ח וכפשטא דמתניתין.

והפשוט בזה דהא דאמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה, לאו דווקא דיני ממונות אלא הכוונה כל דבר שהוא כעין שטר שיש בו דעת המתחייב, שהרי אף בשטרי מכר והודאות ומתנות הדין כן וכמו שכתב הרמב"ם (ג,ב), אלא הכוונה שלא תנעול דלת בפני כל השוק והמסחר שיש בו הודאות והלוואה מכירות ומתנות, וה"ה אף לגיטין וקידושין שאף הם מכלל השטרות וגם בזה לא בעינן דרישה וחקירה. ושב מצאתי שכ"כ להדיא הרמב"ן ביבמות קכב: 'וה"ה לעידי גירושין ולכל דיני גיטין וקדושין שאינן צריכין דרישה וחקירה וישנן בבית דין הדיוטות משום האי טעמא גופיה כדי שלא תנעול דלת כדמפורש בדוכתה בסנהדרין', הרי שכבר הרמב"ן עמד בפשיטת על קושיית הנימו"י והגרמ"ה, וביאר דאיה"נ אף בשטרי גו"ק לא בעינן דרישה וחקירה, ואף שדבר תורה בעינן דרישה וחקירה אף בדיני ממונות.

וא"כ הרי מצינו להדיא דסברא זו שלא תנעול דלת בפני כל כתיבת שטרות מועילה אף בשטרות גיטין וקידושין של דבר תורה. ואף הרמב"ן עצמו אומר כן, וצ"ב א"כ מה השיג על הרמב"ם שסובר כן על שטר שאינו דבר תורה אלא כדי שלא תנעול דלת, איך מהני גם בגיטין וקידושין ובשאר דיני תורה שיש בהם מיתת ב"ד. והרי הוא עצמו סובר כן גבי הא דשטרות אי"צ דרישה וחקירה, אף שבד"ת צריכים. וצ"ע. - וכמו שנתבאר בדעת הרמב"ם באמת שניהם דין אחד ושורש אחד להם.

ששטר ודכוותיה כל עדות שבאה מדעת המתחייב אין בה דין של דו"ח, כיון שאין עיקרה בא בתורת עדות, אלא בתורת קיום הדבר, ואין נפק"מ אם קיום הדבר הוא כקנין או כראיה בשטר או בע"פ, כל שהמתחייב עצמו מעמיד העדים, אינם באים בתורת עדים המקיימים את הדבר הנעלם, אלא הם חלק מההתחייבות עצמה, וכמו שמצינו דאף עדי הלוואת ריבית עוברים על 'לא תשימון עליו נשך', משום שבעצם עדותם מתקיימת ההלוואה. ובאמת בכל אלו אם לא הייתה עדותם מתקבלת היית נועל דלת בפני לוויין ומוכרים ומגרשים ומקדשים, אבל בשאר עדויות שאינם מדעת המתחייב, ואין העדים מכלל קיום הדבר עצמו, אלא הם מהצד ראו מה שראו בזה בעיני דו"ח. וכן הסברא נותנת שא"א ללמוד משטר שנעשה מדעת המתחייב לשאר עדויות שאינן מדעת המתחייב ואין כאן סברת נעילת דלת, וק"ו שא"א עפ"י לסתור פשט המשנה. ומה שאמר רבא 'מתניתין דהכא בדיני קנסות ואיך בהודאות והלוואות', עיקר כוונתו בהודאות והלוואות היינו הן וכל כיוצא בהן שנעשו מדעת המתחייב, לאפוקי דברים שהעד לא בא בתורת קיום אלא כמעיד מבחוץ שבזה יש לזה תורת עדות גמורה ובעיני דו"ח. (ולולי דמיסתיפנא הייתי מהסס לומר דהא ד'הודאות והלוואות מכירות ומתנות' אי"צ דו"ח היינו דווקא כאשר העמידם כעדי קיום, שאז יש כאן דעת המתחייב על עצם העדות כדי שהעדים יעמידו ויקיימו הדבר, ורק זה נלמד משטר מאוחר שהוא נעשה מדעת המתחייב, ובזה שייך הסברא 'שלא תנעול דלת', אבל כאשר מעידים העדים על הודאות והלוואות מכירות ומתנות שראו את הדבר,

לא עקרו הדין רק גבי הלוואות. ועוד, איך הוציא רבי חנינא המשנה מפשוטה לגבי כל דיני ממונות רק מחמת דין אחד שנאמר גבי שטרות, ושמא שטרות דין מיוחד להם. ב. 'רבא אמר מתניתין דהכא בדיני קנסות ואיך בהודאות והלוואות', אלא שבדבריו עדיין לא נתפרש מה דין דיני ממונות שאינם לא קנסות ולא הודאות והלוואות. ג. 'רב פפא אמר אידי ואידי בהודאה והלוואה, כאן - בדין מרומה, כאן - בדין שאינו מרומה'.

והנה בפשטות הגמרא היה אפ"ל דג' התירושים חלוקים זה על זה, והרי"ף באמת לא הביא אלא את דברי רב פפא, אבל הרמב"ם (ג,א-ב) פסק את כל התירושים יחדיו וכתב 'אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה, שנאמר משפט אחד יהיה לכם, אבל אמרו חכמים כדי שלא תנעול דלת בפני לוין אין עדי ממון צריכין דרישה וחקירה... כמה דברים אמורים בהודאות והלוואות מתנות ומכירות וכיוצא בהן, אבל בדיני קנסות צריכין דרישה וחקירה ואין צריך לומר במלקות ובגלות, וכן אם ראה הדיין שהדין מרומה וחשש לו צריך דרישה וחקירה'. - ומבואר שסובר הרמב"ם דכל התירושים לא פליגי, ולכו"ע דיני ממונות שאינן הודאות והלוואות מתנות ומכירות בעיני דו"ח כפשט המשנה, ואף הודאות והלוואות אין לזה תוקף עדות מה"ת בלי דו"ח, ושהדין מרומה בכל גווי בעיני דו"ח. וצ"ב מה הוא העיקר המאחד את כל ג' התירושים להיותם אחד.

ונראה לבאר בזה שבאמת עיקר פשט המשנה נשאר על מכונו דיני ממונות בעיני דו"ח, והקשו מהא דחזינן דבשטר לא בעיני דו"ח שהרי שט"ח המאוחר כשר. ועל כן אנו לומדים

ביד חכמים לקבל ראייה מסויימת רק לדיני ממונות של הודאות והלוואות מכירות ומתנות גיטין וקידושין מטעם 'שלא תנעול דלת' כיון שרמת הראייה הנדרשת תלויה ברמת הוודאות לה אנו נחוצים וצריכים, והנחיצות נקבעת לפי שאר הצרכים שיש להם להעמיד ולכוון את השוק ואת חיי המסחר ומו"מ שלא ינעלו דלתותיו, כאשר אין אפשרות לשמר ולקבוע הסכמים לאורך ימים. - ומחמת ענין זה אמר רב פפא שאי"ז אלא בדין שאינו מרומה, אבל בדין מרומה צריך דו"ח אף ב'הודאות והלוואות מכירות ומתנות' כיון שאי"ז בתורת קבלת עדות, אלא כקבלת ראייה, ובזה אין מקבלים אלא כשנראה הדבר כשר וישר, ולא כאשר יש להם חשדות על עצם העדות שמא הוא דין מרומה. ונראה פשוט דה"ה לגבי כל עדות שבכתב דנעשית כמי שנחקרה בבי"ד אי"ז אלא כאשר נראה לבי"ד ישר וכשר, אבל כאשר נראה מרומה, צריכים לחקור ולדרוש ולא אמרינן ביה ד'נעשה כמי שנחקרה עדותן בבי"ד'.

אבל לא היו מכלל עדי קיום הדבר ורק מקרה קרה שראו, בזה לא שייך הסברא 'שלא תנעול דלת' וזה דמי לדיני קנסות דבעינן דו"ח, אלא דלא ראיתי בראשונים שכתבו כן, ובסתמא לא משמע כן, ויתכן דבזה שייך 'לא פלוג' ודינם שווה דלא בעינן דו"ח).

ורב חנינא אמר שעדות זו שהיא מכלל קיום הדבר שאנו מקבלים אף ללא דו"ח אינה מה"ת, דמה"ת אמנם יש בזה כח לקיים הדבר, אבל לא לראות עדות זו כדרושה וחקורה, אבל כדי שלא תנעול דלת בפני לווי' נעשו עדי קיום הדבר אף כראיה גמורה דרושה וחקורה, וכעין שביארנו גבי שטר שעיקר הדבר קיים מה"ת בעצם עדי קיום כיון שיש כאן ראייה כל דהוא, וחכמים החליטו לקבל ראייה זו לגמרי אף כראיה גמורה שאי"צ בדיקה אחריה. כן לגבי כל עדי קיום.

ולמרות שראייה זו אינה מה"ת, יש כח ביד חכמים לקבל ראייה זו, ואף שאין לזה תורת עדות, וכשם שיכולים חכמים לקבל ראייה של מיגו אף שאין לזה עדים, כן יכולים לקבל עדים שבאו לקיום הדבר. ויתירה מזו יש כח